

New York ve hız

HASAN BÜLENT KAHRAMAN

New York'ta dekonstrüksiyonist mimarının en önemli isimlerinden Zaha Hadid'in açtığı sergiyle, moda tasarımcısı Comme des Garçons'un yeni açtığı ve bir müze gibi ziyaret edilen mağazasının aynı sokakta, iki ayrı kaldırımında

yer alması ilginç bir rastlantı. İki 'serginin' ortak yanını ise insan ancak Paul Virilio'nun son kitabında hız konusunda söylediklerini okuyunca anlıyor.

Virilio'ya göre hız başlangıçtan beri iktidarın en sadık müttefikidir. Tüm iktidarlar hızla kurdukları ilişkiden doğmuşlardır. Demokrasiyle hız arasında da çapırşık bir ilişki var. Hız konusunda yaşanan gelişmeler daha yaygın bir demokrasiye yol açmamıştır. Bir tarihlerde demiryolları için düşünülen bu oluşum nasıl gerçekleşmemişse bugün Internet, siberuzay, sanal ortamların demokrasiye sağlayacağı umulan katkı da boş bir iyimserlikten öteye gitmeyecektir. Sanal ortamlar, tersine, hızın ancak ayrılmaz eşleniği olan 'kaza' konusunda yeni bir gelişmeye yol açabilir. Dünya, o ortamlarda ya-

şanan hızın oluşturacağı küresel ve boyutları kestirilemez bir kaza felaketinin eşiğindedir. Virilio'ya göre artık kazaların oluşturduğu kazalar dönemindeyiz.

İnsan, New York'ta bu satırları okuyunca birkaç şeyi aynı anda düşünmeye koyuluyor. Önce, sanal ortam bir yana, bu kentin gündelik yaşamda yakaladığı hız ve onun doğurduğu sorunlar var. Bu aslında Amerika'nın bir sorunu; çünkü, hız bu kültürü belirleyen en önemli gerçek.

Virilio'dan çok önce Ivan Illich bu konuya dikkatleri çekmişti. Illic her şeyin dibinde 'eşitsiz hız' kavramının yattığını söylüyordu. Saatte 20 km'lik bisikletli adam hızı, kritik hız eşiğiydi. Bunu aşan herkes enerji-ekonomi çizgisinde gelişen bir 'eşitsizlik' ortamı oluşturuyordu. Başkasının zaman ve üretiminden çalışıyordu. Toplumsal ölçekte ele alındığında ise bu evrensel bir sömürü ve eşitsizliğe yol açıyordu.

Eğer bu muhakemeler doğrusuysa, adı 'hız' olan bir kıyamet treninde bulunuyoruz demektir. Hızın bu toplumdaki yarattığı yıkıcılık geçicilikle özetlenebilir. Ama, onun, üretkenliğin ve yaratıcılığın temeli ve Schumpeter'in kapitalizmin doğasını tanımlamak için kullandığı 'yıkıcı yaratıcılık' olmadığını kim söyleyebilir?

Şu da var; Amerika 'yaşarken', Avrupa garip bir ürküntüyle eleştiriyor ve kınıyor. Avrupa ve entelijansiyesi Amerika'yı teknoloji katında sorgularken bu kıtanın aydınları da 'Avrupamerkezcilik' kavramını irdeliyor. Onun altında da sömürgecilik olgusu yer alıyor. Dolayısıyla da tartışma sömürgeciliğe bağlı olarak türeyen etnikmerkezcilik, ırkçılık, ayrımcılık gibi Avrupa hastalıkları'nda düğümleniyor. O zaman da Virilio'nun 'sömürgecilik hızın bir değişkenidir' tanımı tarihin garip bir tecellisi oluyor!

Gene de asıl soru şu: Hız, acaba bireysel planda ve dil, bilinç, bellek söz konusu olduğunda neyi sömürüyor? İşte, Zaha Hadid'in mekânı parçalayan, gizleyen, üretirken tüketen zaman-mekân tümlüğünü koparıp belleği sarsan mimarisiyle insana başka bir 'uzayda' yaşadığı hissini veren yapıt-mağaza tam da bu bağlamanın bir sonucu. Ayrıca modacı yeni bir parfüm yarattı. Yanmış plastik köklü kokuyu kullananlar kendilerini boş bir plastik çanta gibi hissettiklerini ve her şeyden kopup rahatladıklarını söylüyorlar. İki olgunun da cevap olmasa bile yeni sorulara yol açtığı muhakkak. New York'a 'uymaları', 'denk düşmeleri' ve gündeme yerleşmeleri de bundan!